

Féner Tamás

Keserű gyökerek

Horváth Éva kiállítása elé

A Misnát, annak első könyvét Uri Asaf fordította. Abban áll:

„Miután a halottat eltemették, és hazatérőben vannak, ha idejük engedi, hogy elkezdenek és befejeznek [egy smát] mielőtt eléri a [vigasztalók] sorfalát, kezdjék el, ha nem, ne kezdjék el. Akik a belső sorban állnak, nem mondanak [smát], akik távolabb állnak, kötelesek smát mondani.”

Mondhattak-e smát az alijázó, a Kárpátaljára vagy onnan menekülő hitsorsosaink, mielőtt utoljára megérintették a mezűzét az ajtófélfán? Erre talán még a Misna sem ad eligazítást.

„Kérdezik az ungvári zsidót, azután reb Shlomo, meséljen, hogyan telt az élete?

Az Osztrák–Magyar Monarchiában születtem, éltem a Csehszlovák Köztársaságban, Magyarországon, azután a Szovjetunióban, most meg ameddig, addig, Ukrajnában.

Kalandos élete lehetett!

Nekem? Amióta valamelyik őszám, áldott legyen az emléke, bejött a Vereckei-hágón kocogányt-bozogányt, más honfoglalási cikkeket árulva, ki sem mozdultam a Vereckéhez közeli Ungvárról!”

Ahogy Ady Endre írta:

*Verecke bíres útján jöttem én,
Fülembe még ősmagyar dal rivall,
Szabad-e Dévénynél betörnöm
Új időknék új dalaival?*

*Fülembe forró ólmot öntettek
Legyek az új, az énekes Vazul...*

Bocsánat, nem lehetne inkább a Hád gadját, a zsidóság szimbolikus történetét énekelni, és csak semmi ólom? Maradnék is inkább a kocogány-bozogány vonalon!

Most mondják, de tényleg, nekem épp ide kellett telepednem?

Már a pogrom megnevezés is helyi találmány, amit, mint népítéletet, Bohdan Hmelnickij már 1680 körül kezdeményezett a gazdag előtörténete után, és így, megnevezve, az 1821-es, odesszai öl-

Kőbányai János fotói

Féner Tamás és Horváth Éva a kiállítás megnyitón

döklés óta immár hivatalosan is pogrom. A zsidóölést azóta illik így nevezni, és nagy népszerűségnek örvend. Arrafelé is. A második világháború alatt meg Sztepan Bandera irányítása alatt is kedvel őrzték, az *Interitus Poloniorum*mal, a lengyelirtással kibővítvé, de az azért nem maradt viszonzatlan a nem kevésbé sikeres *fertilis interitus Ucrainorum*mal, a gyümölcsöző ukránirtással. A *furor slavica*, a szláv düh sem kevésbé égető, mint az olthatatlan teuton düh, a *furor teutonica*. Minden más csak cseltoprongy, maskara.

Ahogy Fedinec Csilla írja a „*Felszabadítás*” vagy „*küzés*” című írásában: „A német megszállókkal való kollaborálás szinte teljesen kitörlődött a lengyel és az ukrán történelmi emlékezetből. Igaz, közvetlenül a háború után lezajlott több kollaboránsper, ezeket azonban inkább a politikai ellenfelek megsemmisítésére használták föl, következésképp sztálinista színezetet nyertek. Az a körülmény, hogy a megmenekült zsidók 1945 után visszatértek a Szovjetunióból, csak a »judeobolsevizmus« sztereotípiáját táplálta.”

Horváth Éva kiállítását, a *Keserű gyökereket*, az ezt bemutató katalógust tisztelettel néztem, a hiteles tanú beszámolóját egy akkor múltó, ma már elmúlt

világról, amely a maga életét, a maga hitét a maga módján, a maga rendje szerint élte. Úgy, ahogy századokon át, küzdésen, nyomoron, vérözönön át ráhagyták a tiszteletre méltó elődök. Nem hallgatva az égi „küldöttek” profetizálására, nem a reformerek mindent oldó modernizálására. Kicsit úgy jöttek, jönnek elémbé ezek a képek, mintha Pompeji

vagy Herculaneum szoborrá kövült alakjait nézném, csakhogy ezek a szobrok mozognak. Mit mozognak, költöznek. Mozogtak, költöztek. Láttam munkácsi hitsorsosaink jóval későbbi filmjét az utolsó ungváriak búcsújáról, a megmaradt munkácsi *kile* ujjászerveződési kísérletéről. Gondolták, hogy „Akkor monda Ezékiás Ésaíasnak: Jóságos az

Úrnak beszéde, a melyet te szóltál! és monda: Csak napjaimban legyen béke és állandóság!” (Ésaiás, 39:8)

És mégis ott tartunk, ahol tartunk.

Volt, hogy magam is foglalkoztam ilyen témával, ha könnyebb terepen is, Budapesten. Horváth Éva olyan kultikus cselekvéseket talált, amiket nálunk nem ismernek, pontosabban ismereteim szerint nem gyakorolnak, vagy mondjuk, a világháború óta biztosan nem általános gyakorlat, mint a *micvetánc*, a *táslich* és így tovább. Ahogy sikeres kísérletek folynak a gyapjas mamut, a kardfogú tigris rég kihalt fajának mesterséges beavatkozással, génmanipulációval való újjáélesztésére, kerültetnek elő itt is a már régen eltűnt formák. Az emberkísérlet azért talán mégis más megítélés alá eshet. „*Szerencsét próbálni*: kétes kimenetelű dologra vállalkozni, kísérletet tenni, különösen zsványok nyelvén, rablási kalandra menni. *Vagy élek, vagy halok, szerencsét próbálok*” – idézet vége. A Czuczor–Fogarasi-féle nagyszótár szerint.

A kollektív alijához: a *Jedem das Seine a suum cuique* német fordítása, de nem felejttem az intést: „Ne ítéltetek, hogy ne ítéltessetek. Mert a milyen ítélettel ítéltetek, olyannal ítéltettek, és a milyen mértékkel mértetek, olyannal mérnek néktek. Miért nézed

pedig a szálkát, a mely a te atyádfia szemében van, a gerendát pedig, a mely a te szemedben van, nem veszed észre? Avagy mi módon mondhatod a te atyádfiának: Hadd vessem ki a szálkát a te szemedből; holott ímé, a te szemedben gerenda van? Képmutató, vedd ki előbb a gerendát a te szemedből, és akkor gondold arra, hogy kivessed a szálkát a te atyádfiának szeméből!” (Máté, 7:1)

Azt hiszem, a zsidóság szempontjából tragikus, a mi partikuláris szempontunkból viszont szerencsés pillanatban érkeztünk mindketten az adott közösségünkhöz. Meg akartak mutatkozni, meg akarták mutatni, hogy még élnek, még vannak. Még élt akkor a tradíció, de már elhagyták, talán felfüggesztették a hagyományos, talán önvédelemből is tartott elzárkózásukat, olyan dolgokat engedhettünk meg magunknak, amik szembe mennek a közösség értékrendjével. Talán annak a nem tudatos felismerése, hogy ez, ami végül megmaradt, ezt valahogy meg kellene őrizni? A tradíció megőrkítésének ki nem mondott álma? Mindenesetre: igen, ilyenek voltak az ungvári zsidók, ilyen az ungvári szokásrend, de Ungváron mára már talán egy zsidó sem maradt. Munkácson talán, bízunk. Nekünk szerencsénk volt, Kalkuttai Teréz anyát idézve: „apró ceruza voltunk Isten kezében”.

